

POJMOVANJE SLOVENSKE LJUDSKE KULTURE V SLOVENSКИH OBČILIH NA PRIMERU DELA, NEDELJSKEGA DNEVNIKA IN NAŠEGA GLASA

(Povzetek seminarske naloge 1)¹

Kar zadeva pojmovanje slovenske ljudske kulture, je namen besedila ugotoviti, v kolikšni meri je novinarski svet zlagan - stereotipen - in v kolikšni meri realen. Za obravnavo uporabe termina ljudska kultura sem se odločila zato, ker predstavlja pomemben segment dediščine in vir "iskanja" identitete v novi samostojni Sloveniji. Raba termina ljudska kultura in z njo povezanih izpeljank sega od ustrezne (časovno in socialno opredeljene) in strokovno korektno rabe termina do povsem neustreznih in romantičnoprebudniških rab tega termina ob nikakršnem ali pomanjkljivem navajanju virov in avtorstva (posebej pri fotografskem gradivu).

LJUDSKA KULTURA

Z anketiranjem 30 naključno izbranih ljudi sem skušala ugotoviti razumevanje pojma ljudska kultura in morebitne vplive množičnih občil na določeno pojmovanje. Rezultati kažejo, da so izbrani ljudje v času anketiranja najbolj redno brali Nedeljski dnevnik. Tretjina, ki predstavlja večinoma žensko skupino s srednjo izobrazbo, staro v povprečju od 20 do 40 let, je redno prebirala prispevke o slovenski ljudski kulturi. Več kot polovica anketiranih je menila, da so na oblikovanje njihove predstave o slovenski ljudski kulturi vplivala občila, največ radio in televizija. Kaj pa si ljudje predstavljajo pod tem pojmom, prikazuje tabela (navedeno je, kot so povedali sami):

Število anketiranih s predstavo	Predstava
15	- kmečki običaji
9	- ljudske pesmi
8 (vsak praznik omenja en anketirani)	- prazniki (martinovanje, miklavževanje, božič, jurjevanje, pustovanje, borovo gostivanje, osmica ²)
7	- folklorni plesi
5	- narodna noša
4	- amaterski dramski krožki
4	- pripovedke

3	- novosti v književnosti
3	- stara arhitektura
3	- način življenja
3	- paralelna kultura elitni kulturi s specifičnimi stilnimi sredstvi, estetskim značajem in s koreninami v zgodovini
3	- stare obrti (pletarstvo, lončarstvo...)
2	- domače jedi (ajdov kolač, potica...)
2	- kulturna dediščina
2	- ljudska umetnost
2	- razmišljanje, dojemanje slovenskega človeka
2	- pripomočki za delo (statve, vreteno...)
1	- trenutni in minuli dogodki
1	- združevanje ljudi na prireditvah
1	- združevanje ljudi, ki se ukvarjajo s kulturo in z njo živijo
1	- staro živijo
1	- podalpske kičaste poskočnice
1	- narod
1	- kulturni dogodki, ki identificirajo Slovenijo

V besedilu je točna opredelitev pojma pomembna predvsem zaradi omejevanja gradiva za analizo, zato sem ga skušala kar se je le dalo strogo razumeti kot kulturo razreda podložnikov iz obdobja fevdalizma, kot množično kulturo določene stopnje v kasnejšem družbenozgodovinskem razvoju.³

Tako so bili kriteriji za uvrščanje prispevkov v hemeroteke naslednji (njihovo zaporedje je hkrati teža argumentov, po katerih sem se odločala za uvrstitve):

1. prilastek ljudski (ko ni mišljen - po subjektivni oceni glede na kontekst besedne zveze - le v pomenu množičnega);
2. etnologija, etnografija, narodopisje, domoznanstvo... in vsa podobna imena ter njihove izpeljanke, ki označujejo preučevanje (tudi) ljudske kulture (sem štejem tudi vse dogajanje okoli institucij teh ved - zaradi subjektivne ocene pomembnosti);
3. muzeologija, arhivistika, dokumentalistika in podobne vede ter izpeljanke njihovih imen, ki pomagajo pri ohranjanju znanja in dokazov s področja slovenske ljudske kulture (sem uvrščam npr. sestanke, kongrese strokovnjakov teh področij);
4. subjektivno znanje o slovenski ljudski kulturi (pridobljeno na različne načine, npr. s poznavanjem vsebine prejšnjih prispevkov o istem predmetu, s študijem);
5. vsebina prispevka in subjektivno sklepanje (opirala sem se na npr. časovno opredelitev pojava v srednji vek, na besede tradicija, dediščina in njihove izpeljanke ter na prilastke star, domač, narodni - prispevek sem upoštevala, če je bilo

1 Naloga je nastala pri seminarju *Kultura in način življenja Slovencev v študijskem letu 1994*, mentor je bil dr. Janez Bogataj.

2 Po razlagi anketirancev poznajo osmico na Krasu in v slovenski Istri. Gre za neko vrsto veselice, ko kmetje, ki imajo presežke pridelanega vina in jestvin, oboje neobdavčeno pred svojimi hišami prodajajo gostom.

3 Slavko Kremenšek, *O ljudstvu in ljudski kulturi*. V: isti, *Emološki razgledi in dileme 1*. Ljubljana 1983, str. 99-131.

takšnih opredelitev več v istem besedilu).

Kot gradivo sem upoštevala tudi vse prispevke o neki temi, čeprav sem le enega od njih lahko izločila po navedenih kriterijih. Pomembno pa je bilo tudi, kdaj se je nehala pisati o izvornem sporočilu in se je besedilo spremenilo v npr. polemiziranje o organiziranosti, vpletenosti politike ipd. Slednjih prispevkov nisem analizirala. Upoštevala pa sem tudi nekaj besedil, ki omenjajo oktete ali pevske zборе - zaradi domneve, da imajo ti v svojem programu tudi t. i. slovenske narodne pesmi.

ANALIZIRANJE GRADIVA

Ob enajstmesečnem zbiranju (od 22. 2. 1993 do 24. 1. 1994) prispevkov iz Dela, Nedeljskega dnevnika in Našega glasa sem besedila razvrščala v po lastnih rubrikah narejeno kartotečno hemeroteko. Prvi dve navedeni publikaciji sem izbrala zato, ker sta bili v času zbiranja prispevkov med najbolj brani v Sloveniji. Naš glas pa, ker je edini časopis iz meni domačega Posavja. Analizo vsebine argumentiram kot temeljno tehniko raziskovanja z razumevanjem pojmovanja slovenske ljudske kulture kot nejezikovnega fenomena. "Jezik ni le pomembna sestavina socialnega ravnanja, v kolikor to temelji na komunikaciji pomenov, temveč je govorjenje in pisanje samo po sebi oblika socialnega vedenja. V tem, kar ljudje govorijo in pišejo, se izražajo njihovi nameni, stališča, situacijski pomeni, njihovo znanje, njihove akcije, njihovo sprejemanje družbenega okolja. Ti nameni, stališča, akcije itd. so sopogojeni po sociokulturnem sistemu, ki mu govornik oziroma pisec pripada in torej ne izražajo le njegovih osebnih značilnosti, temveč značilnosti družbe, v kateri živi, institucionalizirane vrednote, norme, družbeno posredovane situacijske definicije itd. Analiza vsebin komunikacij dopušča zaključevanje (sic) o individualnem in družbenem, dopušča torej sklepanje o nejezikovnih fenomenih."⁴

Analizirati sem tako skušala:

- kaj je predmet upovedovanja (npr. dogodek, stanje...) v prispevku;

- ali v prispevku prevladuje dejstvenost ali interpretacija (npr. z navajanjem subjektivnega mnenja, s posploševanjem, z ekspresivnimi izrazi, z navajanjem strokovnega mnenja ipd.) in kateri pristop prevladuje pri uporabi t. i. etnološko zanimivih pojmov, kot sta "ljudski", "etnološki". Interpretacija je lahko razvidna neposredno iz besedne zveze ali pa je po subjektivni presoji očitna iz širšega besedilnega konteksta;

- kakšne so interpretacije, katere vrste interpretacij se najpogosteje pojavljajo (vrste sem po prebiranju poimenovala in označila po lastnem mnenju);

- kakšna je strokovna podlaga avtorjev prispevkov o slovenski ljudski kulturi, s čimer mislim na (ne)navajanje virov, (ne)interpretiranje (in vrsto interpretacije oz. neinterpretacije), na opredeljevanje terminov (ljudska kultura, etnologija, antropologija) in na lastno raziskovalno delo oziroma povzemanje po virih. Vse to sem izpisovala glede na primere, ki so se največkrat pojavili pri posameznem avtorju. Njihovega pisanja na osnovi navedenih kriterijev pa nisem povzela, če

niso objavili vsaj štirih prispevkov v enajstmesečnem obdobju;

- kakšno je (če je) slikovno gradivo ob besedilu glede na avtorstvo, dodatno informativnost, glede na (ne)navajanje, na vrsto interpretiranja;

- kakšna je uredniška politika časnika in časopisov glede prispevkov na temo slovenska ljudska kultura.

Pri vsakem od teh vprašanj sem s pomočjo pravil za novinarske tiskane izdelke po napotkih dr. Mance Košir⁵ in v primerjavi z etnološko literaturo preštevala zaznane primere, npr. vrste interpretiranja, strani, na katerih so se prispevki pojavljali, opise pojmov etnologija, domoznanstvo ipd.

POJMOVANJE

Kot predmet upovedovanja med vsemi zbranimi prispevki prevladuje dogodek, sledi pa mu stanje (o katerem piše običajno reportaža ali reportažna zgodba).

V Delu, Nedeljskem dnevniku in Našem glasu so t. i. etnološko zanimivi pojmi v približno polovici primerov interpretirani tako, da bralca - vsaj po mojem mnenju - vodijo v nostalglično, zromantizirano in nerealno razumevanje slovenske ljudske kulture. To kaže na nerealen pogled na omenjeno tematiko pri avtorjih, pisih prispevkov.

V Delu in Nedeljskem dnevniku se pojavljata primera, ko avtorja - strokovnjaka, ki sta napisala v enajstmesečnem obdobju največ prispevkov iz obravnavanega področja (glede na druge pisce v istem časniku oziroma časopisu), nestrokovno povzema iz vira brez njegove omembe. Gre za dr. Borisa Kuharja, etnologa, ki je po dr. Niku Kuretu (Praznično leto Slovencev) povzel več kot polovico svojih prispevkov, in za mag. Janeza Kromarja, farmacevta, ki je petino svojih prispevkov povzel po istem viru.

Med drugimi avtorji v vseh treh publikacijah, večinoma so to novinarji časnika oziroma časopisa ali zunanji sodelavci, najmanj dosledno vire navajajo pri Delu, sledita pa mu Nedeljski dnevnik in Naš glas.

Pri strokovnih pojmi se pogosto pojavljajo nenatančnosti (nestrokovnosti?), kot so kurent kot maska Ptujkega polja, Valvazor, konzervator, bohkov kot⁶; ločevanja med ljudsko in množično kulturo pa v večji meri ni zaslediti nikjer.

Za ilustracijo naj navedem⁷ nekaj primerov: kot primer etnološko kompetentne uporabe termina ljudska kultura navajam odlomek iz prispevka *Kruh z devetimi skorjami* Draga Medveda (delo, 2. 9. 1993, str. 8), v katerem poroča o okrogli mizi o obujanju starih ljudskih šeg in opravil v Laškem. "Stare ljudske šege in delovna opravila lahko torej razumemo kot del naše dediščine, ki se nam razkriva v svoji materialni in duhovni razsežnosti."

Prav tako ustreza bi bila uporaba pridevnika ljudski v drugih zvezah, kot npr.: "V procesu proti Jakobu Krašovcu teološki vidik obtožb ni prišel do izraza. Hudič se v procesu sicer omenja, vendar bolj kot 'obrobna' oseba. Proces kaže na veliko praznoverje in prisotnost ljudske magije, ki se je uporabljala v najrazličnejše namene" (Delo, 28. 8. 1993, str. 4). Tu avtor prispevka, Miloš Likar (*Čarovniški procesi na*

4 Niko Toš, *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana 1975, str. 493.

5 Mance Košir, *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana 1988.

6 Čepur je v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (Ljubljana 1994) na str. 55: *bohkov -a -o prid. (o) etn., v zvezi bohkov kot kot s križem v kmečki hiši*.

7 Poudarjeno sem izpisala tiste dele besedil, ki se mi zdijo ustrezni ali neustrezni, razlago dodajam delno ob besedilu, za več informacij pa glej seminarsko nalogo (ki jo hrani knjižnica Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo).

Slovenskem, 5. del), piše o ljudski magiji na Slovenskem v obdobju ob koncu 17. stoletja, torej bi bila časovna, pa tudi socialna - gre namreč za preprosto, **kmečko** prebivalstvo omenjenega območja - uporaba pridevnika ustrežna.

Za zgled pa še najpogostejši romantično-narodnopreredni pogled na ljudske, narodne vsebine (Nedeljski dnevnik, rubrika *Vaš zakaj naš zato*, ur. Janez Prijatelj, 24. 2. 1993, str. 26): bralec sprašuje: "Napišite mi, prosim, kaj o naših slovenskih **narodnih** jedeh, /.../". In odgovor: "V teh časih, ko se predvsem naša mladež ogreva za vse, kar prihaja z zahoda, in golta in meče vase fast food - na hitro pripravljene jedi, kot so hamburgerji v Mc Donaldovi restavraciji, hot doge, recimo jim po domače kar hrenovke, in pizze v velikih količinah, **bi resda kazalo obuditi k življenju ali vsaj v spomin kakšno domačo jed, ki žal tone v pozabo**. /.../ drugi se bodo mogoče po zgledu naših pradedov odločili za kašo, ki jo znamo pripraviti na 25 načinov; o teh je **bojda** pisal že Valvasor. Podobno **častiljivih let**, kot je kaša, so žganci, od katerih so ajdovi starejši od koruznih, poleg tega pa poznamo še pšenične..."

V zvezi s slikovnim gradivom, ki se pojavlja ob približno tretjini vseh prispevkov iz hemeroteke, je avtorstvo v Nedeljskem dnevniku in Našem glasu večinoma neznano, v Delu pa avtorji besedila najpogosteje niso tudi avtorji fotografij. Informativnost podnapisov in gradiva samega je zelo

različna: Naš glas ponuja zelo malo dodatnih informacij, Nedeljski dnevnik (v celoti) in Delo (s tretjino gradiva) pa navajata k nostalgичnim interpretacijam.

Tudi uredniški odnos do tem v zvezi z ljudsko kulturo je različen, po mojem mnenju v skladu s siceršnjo uredniško usmeritvijo. Delo ponuja obravnavane vsebine za razvedrilo, kot dodatno ponudbo, za katero si je potrebno vzeti dodaten čas. Nedeljskemu dnevniku je npr. dediščina pomemben del razvedrilnega, zanimivega, lepega, našega (itd.) življenja, o katerem tudi sicer piše veliko zgodb. Naš glas pa ljudsko kulturo razume kot svojevrstno širitev ponudbe časopisa, a večinoma v kratki, informativni obliki.

Omenjeni časnik in časopisa so tako po mojem mnenju v obravnavanem časovnem preseku precej pripomogli k širjenju romantičnonostalgичnega odnosa do dediščine, k "raznim nestrokovnim spogledovanjem npr. na področju vzgoje in izobraževanja, ljubiteljskih dejavnosti (npr. uporaba ornamentov) itd."⁸

"Razmejujoči etnični mehanizmi obstajajo bolj v zavesti svojih subjektov kot pa v črtah na zemljevidu ali normah pravilnika. Med sekundarnimi učinki so oboji - kot simboli - glavni pokazatelji mejnikov. /.../ Najpogosteje so simbolni mejni mehanizmi besede. Besede so posebej učinkovite kot semafor, opozarjajoč člana skupine, da se približuje pregradi, ki deli njegovo skupino od druge."⁹

Summary

THE CONCEPTUALIZATION OF SLOVENE FOLK CULTURE IN THE NEWSPAPERS DELO, NEDELJSKI DNEVNIK AND NAŠ GLAS

Mateja Habinc

Slovene folk culture - what is it according to the perspective of Slovene print media? In which terms are "kmečka ohcet" (folklore festival with traditional wedding), pilgrimages, medical knowledge, Christmas (etc.) described in the newspapers Delo, Nedeljski dnevnik and Naš glas?

The starting-point of the text is the basic distinction in journalistic discourse between informative and interpretative discourse. And in the terms of the latter: what kind of interpretative discourse? The authoress has made comparisons between the concepts of folk culture in the journalistic articles and the concepts, used by scholars (Slovene ethnologists).

Assessments of interpretation, based on facts or arguments, and interpretations of folk/traditional culture with statements of value (e. g. autor's own opinion) were made. The authoress was also interested in quotations (references on literature and sources), protection of intellectual property and editorial relation to articles about, for example, celebrating Easter or about name-days patrons.

Criterion for choosing the article to analyse was proximity (by criterions of time, theme, social structure, adjectives and other qualifiers) to folk culture (as defined in Slovene ethnology, namely the culture of the lowest social strata in preindustrial society). With consideration of ideal rules of writing the journalistic articles and according to ethnological theory, it has been demonstrated that romantic-nostalgic comprehension in analysed material prevailed.

8 Janez Bogataj, *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana 1992, str. 15.

9 John A. Armstrong, *Pristop k nastanku narodov. V: Študije o etnonacionalizmu*. Ljubljana 1991, str. 45.